

N:o 20.

Ank. till Riksd. kansli den 2 Maj 1891, kl. 12 midd.

Andra kammarens fjerde tillfälliga utskotts utlåtande n:o 6, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med begäran om utredning rörande möjlighet för mindre bemedlade att bilda egna jordbruk.

Uti motion, n:o 53, har herr *E. Åkerlund* föreslagit, det Riksdagen ville hos Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida icke genom statsmagternas försorg tillfällen kunde beredas dem bland våra mindre bemedlade och obemedlade samhällsmedlemmar, som sådant önska, att på vilkor, som gjorde det för dem möjligt, och hufvudsakligen å inom fäderneslandet ännu befintliga stora odlingsbara utmarker, bilda egna jordbruk, utan att statsverket derigenom blefve synnerligen betungadt, utom möjligen för väganläggningar och stora vattenafledningar.

I motiveringen till sin motion framhåller herr *Åkerlund*, bland annat, hurusom arbetarefrågan för närvarande väl är det viktigaste ärende, som inom de civiliserade staterna står på dagordningen, hvarför ock olika förslag framkommit om vidtagande af sådana åtgärder, som kunna tillförsäkra arbetarne en tryggad ställning både under kraftens och ålderdomens dagar, förslag, som åtminstone i Tyskland redan förverkligats genom lagar om ålderdoms- och olycksfallsförsäkring. Men åtgärder af detta slag torde emellertid, enligt motionärens förmenande,

Bih. till Riksd. Prot. 1891. 8 Saml. 2 Afd. 2 Band. 18 Häft. (N:o 20).

svårligen kunna uppfylla de förhoppningar, som må hända sättas till dem, derest invandringen från landsbygden till våra städer och industri eller etablissement ohejdadt kommer att fortgå hädanefter såsom under de senaste årtiondena. Det verksammaste sättet till förekommande af den befarade öfverbefolkningen inom fabriksrörelsen och stadsnäringarna inom vårt land syntes vara att bereda så många arbetare som möjligt tillfälle att på för dem antagliga vilkor förvärfva så mycket dels odlad, dels odlingsbar jord, att de, om ock genom träget arbete, kunde derå försörja sig och sina familjer, och motionären anser, att sådan upplåtelse af jord lättast kunde låta sig verkställa derigenom, att kronodomänerna, i den mån de blifva lediga från arrendatorer, och sedan större skogslotter undantagits, sönderdelades i mindre gårdar, hvilka emot en på 40 à 50 år stäld afbetalning och på i öfrigt så billiga vilkor som möjligt försåldes till sådana personer, som antingen icke förut ega några hemman eller endast mycket små sådana, samt genom att hvarje år afsätta ett visst belopp att användas till inköp och sönderdelning af större enskilda egendomar, då sådana till billigt pris kunde erhållas.

Redan vid 1889 års riksdag väckte herr Åkerlund en motion i samma syfte som den nu föreliggande. Statsutskottet, till hvilket denna motion remitterades, förklarade sig visserligen instämma i den af motionären uttalade mening om önskvärdheten deraf, att de mindre bemedlade samhällsmedlemmarne måtte i möjligaste mån beredas ökade tillfällen att förvärfva fast egendom, men fann den gjorda framställningen, *dels* i fråga om att vid försäljning af kronans domäner tiden för köpeskillingens betalning skulle kunna utsträckas till 40, ända till 50 år samt *dels* angående årligt afsättande af statsmedel till inköp af större egendomar, hvilka derefter skulle sönderdelas och i mindre lotter försälas, vara allt för vidtomfattande för att, i saknad af hvarje slags utredning, kunna till någon åtgärd föranleda, hvadan utskottet, vid det förhållande att betydelsefulla steg i den af motionären afsedda riktningen redan tagits såväl genom 1874 års Riksdags beslut om försäljning af de för statsverkets räkning utarrenderade hemman och lägenheter, för hvilka årliga arrendeafgiften icke öfverstege 200 kronor, som än mera genom besluten år 1887 angående försäljning af kronans i Norrland belägna utarrenderade egendomar, hvilkas arrenden öfverstiga 200 men ej 500 kronor, och år 1888 angående försäljning af dylika söder om Norrland belägna egendomar, hvilka i arrende lemna mer än 200, men icke utöfver 400 kronor, saknade anledning föreslå Riksdagen att hos Kongl. Maj:t göra särskild framställning i ämnet.

Vid sistlidet års riksdag väckte herr Åkerlund å nyo en med den

nu föreliggande väsentligen öfverensstämmande motion, deri han inlade sin bestämda gensaga emot 1889 års statsutskotts nyss berörda åsigt rörande betydelsen af de steg, som från statsmagternas sida tagits i den af honom afsedda rigtning, under förmenande att personer, som vore så pass solida, att de kunde å offentlig auktion inropa dylika hemman och fullgöra de för sådant köp gällande vilkor, visserligen icke behöfde någon hjälp af statsmagterna.

Det tillfälliga utskott (n:o 4), till hvilket motionen då remitterades, ansåg (utlåtande n:o 32) i densamma ligga en sund och riktig tanke, som, om den kunde praktiskt realiseras, helt säkert skulle lända vårt land till mera lycka och välfärd, än som nu kan beräknas. Med afseende på frågan om *tillgänglighet* af för ändamålet erforderlig mark syntes det utskottet särskildt, som om tillfällen till bildande af egna jordbruk för personer, som eljest droges till handtverk och industri eller förmåddes att öfvergifva landet, kunde med fördel beredas på de väsentligen inom de norrländska länen och i all synnerhet inom Norrbotten befintliga kronoparker och oafvittrade områden; och förtjenade särskildt möjligheten att sålunda bebygga de öfversta delarne af Norrland så mycket mer uppmärksamhet, som viktiga skäl af helt annan art än här förevarande för visso gjorde det i högsta grad önskligt, att så snart som möjligt en talrikare befolkning af *rent svenskt element* der vore för handen. Utskottet hade härvid äfven tagit i öfvervägande, att genom kolonisering efter uppgjordt system och under statens ledning de i de norrländska länen i stor myckenhet förekommande odlingsbara områdena kunde blifva på ojemförligt kortare tid samt i säkrare och mera tillfredsställande ordning, än nu är fallet, upptagna af jordbrukande familjer.

Beträffande åter frågan om *den rätt och de vilkor*, under hvilka ifrågavarande smärre jordbruk skulle af enskilde obemedlade och mindre bemedlade personer förvärfvas, hade utskottet, då det för vinnande af det åsyftade ändamålet syntes angeläget, att ett sådant förvärfvande gjordes verkligen förmånligt och lockande för de personer, om hvilkas fästade och kvarhållande vid jordbruket här vore fråga, funnit sig böra fästa synnerlig uppmärksamhet vid ett inom Nordamerikas förenta stater i stor utsträckning användt system för besittning af jord — det s. k. »hemstadssystemet» — för hvilket en utförlig redogörelse, enligt utskottet genom enskild person tillhandakomna upplysningar, i utlåtandet lemnades.

Utskottet hemställde för den skull:

»att Riksdagen måtte hos Kongl. Maj:t i underdånighet anhålla,

att Kongl. Maj:t tacktes, efter inhemtande af fullständig kännedom om här berörda system för jords besittning, låta företaga en sådan utredning af hit hörande förhållanden, på grund hvaraf Riksdagen kan blifva i tillfälle att bedöma möjligheten af och sättet för beredande af tillfälle för obemedlade och mindre bemedlade att i större omfattning förvärfva egna jordbruk.»

Vid frågans behandling inom Andra Kammaren lyckades emellertid denna utskottets hemställan, ehuru lifligt understödd af flere talare, icke tillvinna sig bifall, hvaremot motionärens förslag omfattades med stor sympati och äfven blef af kammaren godkänt.

Det sålunda fattade beslutet delgafs Första Kammaren och remitterades der till dess första tillfälliga utskott, som i afgifvet utlåtande n:o 16 förklarade sig efter pröfning af motionen hafva funnit dess syfte synnerligen beaktansvärdt. Med erinran att Riksdagen redan år 1888 beslutat att hos Kongl. Maj:t anhålla om utredning rörande genom enskild motion väckt fråga, att å kronopark belägna odlingslägenheter skulle, till den begränsning, som skogens vård och skötsel kräfver, under namn af skogstorp, af kongl. domänstyrelsen på vissa angifna vilkor upplåtas till sökande, hvilka hade god fräjd och voro fullt arbetsföre, framhöll utskottet vidare, bland annat:

att, sedan kommunikationsväsendet i allmänhet på senare årtionden väsentligt förbättrats inom landet och sedan staten beslutat att snart utsträcka sitt stambanenät i öfre Norrland igenom och i närheten af dess storartade och öde skogsmarker, tiden torde vara inne att i denna landsdel, som motionären jemväl syntes i främsta rummet afse, lemna ökade tillfällen till upptagande af nya hemmansbruk och lägenheter å sådana kronans domäner, hvilka dertill befunnes lämpliga;

att det deremot icke torde vara lämpligt att annat än undantagsvis göra några försök att åt den del af arbetarebefolkningen, som är fast anställd vid de industriella verken, bereda tillfällen att bilda verkliga jordbruk, då denna del af arbetsbefolkningen måste bo invid de industriella anläggningarna och i regeln icke kan finna tid och tillfälle till jordbruk; samt

att icke heller skäl ännu syntes vara för handen att, på sätt motionären antydtt, med statsmedel till vissa årliga belopp inköpa och i mindre lotter utskifta större enskilda jordegendomar; men

att utskottet i öfriga afseenden delade motionärens åsikter och ansåge den föreslagna utredningen synnerligen nyttig och nödig.

På grund häraf och då motionärens förslag hade en annan och vida större omfattning än den i 1888 års ofvau omnämnda riksdagsskrivelse berörda frågan om upplåtelse till kronotorp af å kronopark belägna

odlingslägenheter, hemställde utskottet, att *Första Kammar*en ville instämma i *Andra Kammarens ifrågavarande beslut*.

Denna utskottets hemställan, som först kort före riksdagens afslutning behandlades i Första Kammar

en, blef derstädes afslagen, så vidt af protokollet kan ses, på grund af ett formfel, i det att, såsom af en talare påpekades, motionens slutmening, sådan den förekom i utskottets betänkande, genom utbytandet af ett »och» mot ett »att» kommit att sakna en eftersats.

Vid pröfning af hr Åkerlunds motion har utskottet icke kunnat undgå att finna den deri behandlade frågan vara af en synnerligen vigtig och omfattande beskaffenhet samt väl förtjena en opartisk och grundlig utredning. Äfven om man icke i allo kan dela motionärens åsigt om nödvändigheten eller ens lämpligheten af åtgärder från statens sida, vidtagna med särskildt syfte att söka förhindra eller minska den för nutidens utveckling inom de civiliserade samhällena så karakteristiska och snart sagdt med magten af en naturlag uppträdande invandringen från landsbygden till städerna — enär dels sådana åtgärder näppeligen torde komma att visa sig effektiva gent emot de dervid verk samma naturliga orsakerna, dels, hvad vårt eget land beträffar, den ifrågavarande invandringen åtminstone icke ännu torde kunna sägas hafva uppnått några oroande dimensioner och är relativt långt mindre betydande än i de flesta andra kulturländer — förefinnas utan tvifvel tillräckligt många skäl att tillse, huruvida icke något kunde göras för att i större utsträckning, än nu kan ske, tillmötesgå den i vida kretsar bland våra obemedlade eller mindre bemedlade samhällsklasser obestriddigen befintliga, i sig sjelf så sunda och naturliga trängtan efter att på drägliga villkor komma i besittning af jord för att derigenom blifva i tillfälle att med sträfsamt arbete bilda sjelfständiga hem på egen torfva.

Utskottet håller nemligen före, ej blott att en talrik befolkning af smärre, sjelfständiga jordbrukare är i hög grad egnad att gifva styrka och trygghet åt samfundsbyggnaden, utan äfven att den, förutsatt att den i sitt odlingsarbete ledes af goda föredömen, är i stånd att i många hänseenden på ett vida fullständigare och intensivare sätt tillgodogöra de i jorden slumrande krafterna, än som kan ske genom de större jordbruken; och äfven för dessa skulle det helt visst ofta vara en icke ringa fördel att i sitt granskap hafva att tillgå en stam af

fria, bofasta arbetare, hvilka i de säkerligen alltid talrika fall, der deras egna små jordbruk icke toge deras egen och deras familjers fulla arbetskraft i anspråk, kunde till egen båtnad använda en del deraf i det större jordbrukets eller industriens tjänst.

I många fall lärer väl detta sistnämnda mål, såsom redan flerstädes skett, kunna och böra vinnas på enskild väg genom afsöndring från de större egendomarne af mera afsides belägna torplägenheter, men säkerligen torde det i talrika orter vid närmare pröfning af förhållandena befinnas lämpligt att derutöfver i öfverensstämmelse med motionärens förslag bereda tillfällen till bildande af dylika smärre, sjelfständiga jordbruk genom utskiftning i mindre lotter af sådana statsdomäner, som äro afsedda att försäljas, utan att statsverket därför behöfde betungas med några egentliga kostnader.

Men framför allt synes det utskottet för ett land sådant som vårt, der så vidsträckta värderika marker ännu vänta på odlarens plog eller hacka, alldeles särskildt vara ett lifsintresse, att dessa marker snarast möjligt blifva använda till gagn och lycka ej blott för dem, som derå dana sig hem och arbetsfält, utan jemväl, direkt och indirekt, för hela samhället genom den ökade mängd produktiva krafter, som härigenom skapas och komma till verksamhet.

Med afseende härå kan utskottet icke undertrycka den tanken, att ett statens ingripande i ändamål att befrämja, ordna och leda uppodlingen och bebyggandet af de vidsträckta, oupptagna, men odlingsvärda marker, som ännu finnas i vårt land och i all synnerhet i dess nordligaste delar, vore i hög grad önskvärdt och egnadt att på bästa sätt och inom kortaste tid förvandla dessa nu till en stor del öde och till föga nytta varande landsträckor till hem för en talrik och idog befolkning, den der säkerligen inom en ej allt för aflägsen framtid skulle genom ökad produktion, skatteförmåga och försvarskraft rikligen återgälda de kostnader, staten i början möjligen finge ikläda sig för kolonisationsarbetets främjande och ordnande. Och i likhet med hvad af Första Kammarens 1:sta tillfälliga utskott vid 1890 års riksdag framhölls, kan utskottet icke finna annat, än att den redan åstadkomna och under de närmaste åren ytterligare förestående storartade utvecklingen af kommunikationsmedlen i det öfre Norrland genom statsbanenätets utsträckning till dessa aflägsna trakter, hvilka enligt sammanstående tillförlitliga upplysningar erbjuda långt gynsammare förutsättningar för en lönande jordbruksnäring, än man i allmänhet, på grund af det nordliga läget, är benägen att antaga, innebär en särskild kraftig maning att snarast möjligt vidtaga nödiga åtgärder i den nyss angifna riktningen.

Att sådana åtgärder, om de skola erhålla önskvärd planmessighet och blifva rätt ändamålsenliga, måste förutsätta en synnerligen noggrann och omfattande utredning af alla de efter lokala förhållanden vexlande omständigheter, som kunna inverka på frågans bedömande, torde vara uppenbart. Utskottet föreställer sig ock, att, i sammanhang härmed och särskildt med hänsyn till kolonisationen af de norrländska utmarkerna, en revision af nu gällande, från olika tider härstammande och i vissa delar numera mindre lämpliga nybyggesförfattningar torde blifva af nöden, hvarjemte äfven fullständiga och tillförlitliga upplysningar lära böra inhemtas rörande hvad i åtskilliga andra länder, der, enligt hvad utskottet har sig bekant, den nu förevarande frågan till större eller mindre utsträckning under de senare åren af statsmagterna behandlats, i densamma blifvit åtgjordt eller föreslaget. En utredning af så omfattande och mångsidig art läser emellertid endast genom Kongl. Maj:t kunna åstadkommas.

Vid sådant förhållande anser sig utskottet, på grund af ofvan angifna skäl och i öfrigt med hufvudsakligt instämmande i det ofvan refererade utlåtandet af Första Kammarens tillfälliga utskott vid 1890 års riksdag, böra hemställa,

att Riksdagen ville hos Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida icke genom statsmagternas försorg tillfälle kunde beredas för obemedlade och mindre bemedlade att på lämpliga vilkor bilda egna jordbruk, hufvudsakligen å inom landet ännu befintliga stora odlingsbara utmarker.

Stockholm den 20 april 1891.

På utskottets vägnar:

G. Bruzelius.
